

1 וזו (ברית מילה) נתנה בשלש עשרה ברייתות, כלומר, שלש עשרה
 2 פעמים נזכרה תיבת 'ברית' בפרשת מילה שניתנה לאברהם אבינו.
 3 רבי אבא אומר, צריך שיאמר פה בברכת הארץ הודאה תחלה
 4 וסוף - בתחילת הברכה ובסופה, דהיינו, שיאמר מתחילה 'נודה לך
 5 ה' אלהינו, ולאחר מכן יאמר 'ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך',
 6 והפחת מלומר הודאה שתי פעמים לא יפחות על כל פנים
 7 מלאומרה פעם אחת, וכל הפוחת מאחת, דהיינו, שאינו אומר
 8 הודאה כלל בברכת הארץ, הרי זה מגונה.
 9 וכל החותם ברוך אתה ה' מנחיל ארצות' בברכת הארץ, וכן מי
 10 שחותם ברוך אתה ה' מושיע את ישראל' בברכת 'בונה ירושלים',
 11 הרי זה בוד - אדם ריק.
 12 וכל מי שאינו אומר הזכרת 'ברית' ו'תורה' בברכת הארץ, דהיינו,
 13 שאינו אומר 'ועל ברייתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדנו, וכן
 14 מי שאינו מזכיר את מלכות בית דוד בברכת 'בונה ירושלים', הרי
 15 זה לא יצא ידי חובתו.
 16 מסייע ליה - דברי רבי אבא אלו מסייעים לרבי אילעא, דאמר רבי
 17 אילעא אמר רבי יעקב בר אבא משום רבינו, כל אדם שלא אמר
 18 הזכרת 'ברית' ו'תורה' בברכת הארץ, וכן מי שלא הזכיר את
 19 מלכות בית דוד בברכת 'בונה ירושלים' לא יצא ידי חובתו.
 20 הגמרא מביאה מחלוקת תנאים לגבי נוסח ברכת 'הטוב והמטיב':
 21 פלוגי פה - נחלקו בזה אמאי יוסבי בן דוסתאי ורבנן, חד אמר - אחד
 22 מהם טובר, שברכת 'הטוב והמטיב' צריכה הזכרת מלכות, כלומר,
 23 צריך להזכיר בפתיחת הברכה שהקדוש ברוך הוא 'מלך העולם', וחד
 24 אמר - ואחד מהם טובר שברכת 'הטוב והמטיב' אינה צריכה הזכרת
 25 מלכות.
 26 ומבאר הגמרא את מחלוקתם: מאן דאמר - מי שאמר שברכת
 27 'הטוב והמטיב' צריכה הזכרת מלכות, קסבר - טובר שחיוב ברכה
 28 זו הוא מדרבנן, ועל כן אין היא המשך לברכות הקודמות שבברכת
 29 המזון שהן מן התורה, אלא היא ברכה בפני עצמה, ולפיכך צריך
 30 להזכיר בה מלכות, שכן 'כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה'.
 31 ומאן דאמר - ומי שאמר שברכת 'הטוב והמטיב' אינה צריכה
 32 הזכרת מלכות, קסבר - טובר שחיוב ברכה זו הוא מדרבנן, ואינה
 33 ונמצא שהיא המשך של הברכות הקודמות, ונקראת 'ברכה הסמוכה
 34 לחברתה', ובברכה כזו אין צריך להזכיר 'מלכות', לפי שכבר הזכרה
 35 המלכות בברכה הראשונה.
 36 הגמרא מביאה ברייתא בענין חתימת ברכת 'בונה ירושלים': תנו
 37 רבנן, מהו חותם - כיצד חותמים את ברכת 'בונה ירושלים'. בביבין
 38 ירושלים, כלומר, שאומר 'בונה ירושלים'. אלו דברי תנא קמא. רבי
 39 יוסי ברי יהודה אומר, חותם בה 'מושיע ישראל'.
 40 מקשה הגמרא: וכי לדעת רבי יוסי ברי יהודה מושיע ישראל אין
 41 בביבין ירושלים לא - ניתן לחתום בברכה זו רק 'מושיע ישראל', ואם
 42 חתם בה 'בונה ירושלים' לא יצא ידי חובתו, וכיצד יתכן הדבר, והרי
 43 עיקר הברכה על ירושלים היא.
 44 מתרצת הגמרא: אלא אימא - אמור כך, שלדברי רבי יוסי ברי
 45 יהודה רשאי הוא לחתום אף 'מושיע ישראל', כלומר, שאם חתם כן
 46 ולא חתם 'בונה ירושלים' יצא ידי חובתו, לפי שתשועת ישראל היא
 47 על ידי בנין ירושלים, ונמצאת החתימה מעין הברכה, וכל שכן
 48 שרשאי הוא לחתום 'בונה ירושלים' בלא להזכיר את תשועת
 49 ישראל, שכן עיקר הברכה היא על ירושלים.
 50 הגמרא מביאה מעשה בענין זה: רבה בר רב הונא אקלע לבי ריש
 51 גלותא - נודמן לביתו של ראש הגולה, וכשבירך ברכת המזון פתח
 52 את ברכת 'בונה ירושלים' בתרא - בענין אחד, דהיינו, שלא אמר
 53 'יהם ה' על ישראל עמך ועל ירושלים עירך', אלא הזכיר רק את
 54 ישראל או רק את ירושלים, וסיים בתרתי - אך בחתימת הברכה
 55 הזכיר את שניהם, דהיינו שחתם 'מושיע ישראל ובונה ירושלים'.
 56 אמר רב חסדא, נבחרתא למחתם בתרתי - וכי 'גבורה' היא לחתום
 57 הברכה בשני עניינים, והתניא - והרי שנינו בברייתא, רבי אומר אין
 58 חותמין ברכה בשתיים - בשני עניינים שונים. ולפיכך לא היה לו
 59 לרבה בר רב הונא לחתום הברכה אלא בענין אחד בלבד.

60 הגמרא מבררת את דברי רבי: גופא - נבאר את דברי הברייתא. רבי
 61 אומר, אין חותמין ברכה בשתיים - בשני עניינים.
 62 איתיביה (הקשה) לוי לרבי, והרי בברכת הארץ חותמים ברוך
 63 אתה ה' על הארץ ועל המזון, אף שלכאורה הם שני עניינים.
 64 השיב לו רבי, אין הכוונה בברכה זו להודות גם על הארץ וגם על
 65 המזון, אלא הודאה אחת היא, על ארץ דמפיקא מזון - הארץ
 66 שמוציאה מזון.
 67 שב לוי והקשה לרבי, והרי בברכת 'מעין שלש' שמברכים אחר
 68 אכילת פירות משביל המינים חותמים 'על הארץ ועל הפירות', אף
 69 שלכאורה הם שני עניינים.
 70 השיב לו רבי, אין הכוונה בברכה זו להודות גם על הארץ וגם על
 71 הפירות, אלא הודאה אחת היא, על ארץ דמפיקא פירות - הארץ
 72 שמוציאה פירות.
 73 שב לוי והקשה לרבי, והרי ביום טוב חותמים בברכת היום 'מקדש
 74 ישראל והימים', אף שלכאורה הם שני עניינים שונים.
 75 השיב לו רבי, אין הכוונה כאן שהקדוש ברוך הוא מקדש גם את
 76 ישראל וגם את הזמנים, אלא שהוא מקדש את ישראל דקדשינהו
 77 לזמנים - שהם מקדשים את הזמנים, שכן קביעות החודשים תלויה
 78 בבית דין, וקביעות המועדים תלויה בחודשים, ונמצא שאין כאן אלא
 79 ענין אחד.
 80 שב לוי והקשה לרבי, והרי בתפילת מוסף של ראשי חודשים חותמים
 81 בברכת היום 'מקדש ישראל וראשי חודשים', אף שלכאורה הם שני
 82 עניינים.
 83 השיב לו רבי, אין הכוונה בברכה זו שהקדוש ברוך הוא מקדש גם את
 84 ישראל וגם את ראשי החודשים, אלא ענין אחד הוא, שהוא מקדש
 85 את ישראל דקדשינהו לראשי חודשים - שהם מקדשים את ראשי
 86 החודשים.
 87 שב לוי והקשה לרבי, והרי כאשר חל יום טוב בשבת חותמים בברכת
 88 היום 'מקדש השבת וישראל והימים', ובחתימה זו אי אפשר לפרש
 89 שהכוונה שהקדוש ברוך הוא מקדש את ישראל המקדשים לשבת
 90 ולזמנים, כי השבת מעצמה היא קדושה, ואינה תלויה בישראל
 91 שיקדשוה, ובהכרח שאנו משבחים את הקדוש ברוך הוא על כך
 92 שהוא מקדש את השבת ואת ישראל (המקדשים את הזמנים),
 93 ולדבריו יקשה כיצד ניתן לחתום ברכה בכמה עניינים.
 94 השיב לו רבי, חוץ מזו - אכן בברכה זו מודה אני לך שחותמים בה
 95 בשני עניינים, ושלא כשאר ברכות.
 96 שב לוי והקשה לרבי, ומאי שנא - מה הוא טעם הדבר שנשתנה
 97 ברכה זו משאר ברכות, לענין כך שניתן לחתום בה בשני עניינים, אף
 98 שבברכת 'בונה ירושלים' אין לחתום 'מושיע ישראל ובונה ירושלים'.
 99 השיב לו רבי, הכא חדא היא - כאן, בברכת 'מקדש השבת וישראל
 100 והזמנים', הכל ענין אחד של קדושה הוא, שמברכים להקדוש ברוך
 101 הוא המקדש את השבת וישראל והזמנים, ולפיכך ניתן לחתום
 102 הברכה בכלום, אבל היתם תרתי - שם, בברכת ברכת 'בונה
 103 ירושלים', ישנם שני עניינים שונים, האחד, תשועת ישראל, והשני,
 104 בנין ירושלים, כל חדא וחדא תתא נפשא - וכל אחד מהם הוא ענין
 105 בפני עצמו, ולפיכך אי אפשר לחתום את שניהם בברכת 'בונה
 106 ירושלים'.
 107 עתה מבררת הגמרא את טעמו של רבי הסובר שאין חותמין בשתיים:
 108 ומעיקא מאי - מה הוא טעם הדבר שאין חותמין ברכה בשתיים -
 109 בשני עניינים.
 110 מבאר הגמרא: לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות, כלומר,
 111 אין עושים כמה מצוות ביחד, אלא כל אחת בפני עצמה, כדי שלא
 112 ייראה כאילו המצוות עליו כמשאוי, והוא ממנהד לפרוק אותם
 113 מעליו. ומטעם זה גם אין לחתום ברכה אחת בכמה עניינים.
 114 הגמרא שבה לברר את נוסח חתימת ברכת 'בונה ירושלים': מאי הני
 115 עלה - מה יהא עליה, כלומר, כיצד נוקטים אנו למעשה בנוסח
 116 חתימת ברכת 'בונה ירושלים'.
 117 מביאה הגמרא מחלוקת בענין זה: אמר רב ששתי, אם פתח את
 118 ברכת 'בונה ירושלים' ב'יהם ה' על ישראל, אזי חותם הוא את

1 הברכה מעין הפתיחה ב'מושיע ישראל', ואם פתח את ברכת 'בונה
2 ירושלים' ב'רחם על ירושלים', אזי חותם הוא בה מעין הפתיחה
3 ב'בונה ירושלים'.
4 ורב נחמן אמר, אפילו אם פתח את הברכה ב'רחם על ישראל',
5 מכל מקום חותם ב'בונה ירושלים', לפי שבחתימה זו נכלל אף ענין
6 תשועת ישראל, משום שנאמר (תהלים קמ"ב) 'בונה ירושלים ה' נדחי
7 ישראל יבנם', ויש לפרש המקרא כך, אימתי בונה ירושלים ה',
8 בזמן שנדחי ישראל יבנם. כלומר, שמתחילה יבנה ה' את ירושלים,
9 ולאחר מכן יאסוף לתוכה את נדחי ישראל. ונמצא שתשועתם של
10 ישראל תלויה בבנין ירושלים, והכל ענין אחד הוא, ולפיכך אף אם
11 פתח בתשועת ישראל חותם בבנין ירושלים.
12 הגמרא מביאה מעשה בענין הזכרת 'ברית' ו'תורה' ו'מלכות' בברכת
13 המזון: אמר ליה רבי זירא וירא לרב הסדא, ניתי מר ונתני - יבוא הרב
14 וישנה לנו.
15 אמר ליה רב חסדא לרבי זירא, ברבית מזונא לא נמרינא ונתנוני
16 מתנינן - עדיין לא למדתי לברך ברכת המזון כהלכתה, והיאך יכול
17 אני לבוא ולשנות לכם.
18 אמר ליה רבי זירא לרב חסדא, מאי האי - מה הוא דבר זה, שסבור
19 אתה שאינך יודע לברך ברכת המזון.
20 אמר ליה רב חסדא לרבי זירא, דאקלעי לבי ריש גלותא - נודמנתי
21 לביתו של ראש הגולה לטעודה, ובריכי ברבית מזונא - וברכתי
22 ברכת המזון, וקפי רב ששת לקועיה עלי כחויא - וזקף רב ששת
23 את צווארו עלי כבדש. כלומר, שבעס עלי ביותר.
24 שאל רבי זירא מרב חסדא, ואמאי - ומדוע בעס עליך רב ששת.
25 השיב לו רב חסדא, משום דלא אמרי - לא הזכרתי בברכת הארץ
26 לא 'ברית' ולא 'תורה', וכן לא הזכרתי בברכת 'בונה ירושלים' את
27 מלכות בית דוד.
28 שב רבי זירא ושאל מרב חסדא, ואמאי לא אמרת - ומדוע אכן לא
29 הזכרת את כל אלו.
30 השיב לו רב חסדא, לפי שסובר אני בזה פדרב הננאל אמר רב,
31 דאמר רב הננאל אמר רב, אם לא אמר אדם בברכת המזון 'ברית'
32 ו'תורה' ו'מלכות', יצא.
33 וטעם הדבר בזה כך הוא, אם לא הזכיר 'ברית' יצא לפי שברית מילה
34 אינה שייכת בגושים, ואם לא הזכיר 'תורה' ו'מלכות' יצא ידי חובתו
35 לפי שאינו שייכים לא בגושים ולא בעבדים. כלומר, מאחר ועניינים
36 אלו אינם שייכים בגושים ועבדים, לפיכך אין הם מוזכרים אותם
37 בברכת המזון, ומכיון שלא רצו חכמים לתקן שתי נוסחאות שונות
38 לברכת המזון, אחת לאנשים ואחת לנשים ועבדים, לפיכך לא תיקנו
39 כלל להזכיר עניינים אלו בברכת המזון.
40 אמר לו רבי זירא לרב חסדא, ואת שבתך כל הני תנאי ואמוראי -
41 ואתה עזבת את כל שיטות התנאים והאמוראים ושוכרו לעיל,
42 הסוברים שאם לא הזכיר 'ברית' ו'תורה' ו'מלכות' לא יצא ידי חובתו,
43 ועבדתי ברב - ועשית כשיטת רב הסובר שיצא ידי חובתו.
44 הגמרא דנה בענין ברכת 'הטוב והמטיב': אמר רבה בר בר חנה אמר
45 רבי יוחנן, ברכת 'הטוב והמטיב' צריכה מלכות, כלומר, צריך
46 להזכיר בה מלכות שמים.
47 מבררת הגמרא: מאי קא משמע לן - איזה חידוש בא רבי יוחנן
48 להשמיענו בדין זה, וכי כוונתו ללמדנו ש'כל ברכה שאין בה הזכרת
49 מלכות שמים לא שמה' - אינה נקראת בשם 'ברכה', והא אמרה
50 רבי יוחנן קדא זימנא - והרי כבר אמר רבי יוחנן דין זה פעם אחת
51 (לעיל טז).

61 והקרא - ופעם אחת דברכת הארץ, שהרי אף בה לא נזכרה מלכות
62 שמים.
63 אלא בהכרח צריך לומר, ברבית הארץ מאי טעמא לא - מה הוא
64 הטעם שאין צריך להשלים את הזכרת המלכות שחסרה בברכת
65 הארץ, משום דהויא לה - שהיא ברכה הסמוכה לחברתה, שכן
66 סמוכה היא לברכת 'הון את העולם', וכל ברכה הסמוכה לחברתה
67 אין צריך להזכיר בה מלכות שמים. ואם כן מטעם זה בונה ירושלים
68 נמי לא תבעי - אין צריך להשלים אף את הזכרת המלכות שחסרה
69 בברכת 'בונה ירושלים', דהויא לה - שאף היא ברכה הסמוכה
70 לחברתה, שכן סמוכה היא לברכת הארץ ונידונית אף היא עמה
71 כהמשך של ברכת 'הון את העולם', ומדוע טובר רבי יוחנן שצריך
72 להזכיר בברכת 'הטוב והמטיב' שתי מלכויות.
73 מתרצת הגמרא: אכן, כן הוא הדין דאפילו ברכת 'בונה ירושלים' נמי
74 לא פעינא - אף היא אינה צריכה מעיקר הדין הזכרת מלכות, כדן
75 ברכה הסמוכה לחברתה, אלא אידי דאמר - אגב כך שמזכירים בה
76 את מלכות בית דוד, לאו אורח ארעא - אין זו מידת דרך ארץ דלא
77 אמר בה גם כן הזכרת מלכות שמים, ומאחר ואי אפשר להזכיר
78 מלכות שמים בברכת 'בונה ירושלים' עצמה, יש להשלימה בברכת
79 'הטוב והמטיב', ועל כן צריך להזכיר בה שתי מלכויות, אחת בשבילה
80 ואחת בשביל ברכת 'בונה ירושלים', אבל אין צריך להזכיר בה מלכות
81 שמים פעם נוספת בשביל ברכת הארץ, מאחר והיא 'ברכה הסמוכה
82 לחברתה', ולא נזכר בה ענין מלכות בית דוד.
83 הגמרא מביאה דעה אחרת בביאור דברי רבי יוחנן: רב פפא אמר,
84 הכי קאמר - כך היא כוונת רבי יוחנן לומר, שברכת 'הטוב והמטיב'
85 צריכה הזכרת שתי מלכויות, כגון שיאמר 'אבינו מלכנו וכו', המלך
86 הטוב והמטיב לכל' וכו', לבר מדידה - חוץ מהזכרת המלכות של
87 ברכה זו עצמה, שפותח בה 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם',
88 כלומר, שיש להזכיר בה שלש מלכויות, אחת בשביל עצמה, אחת
89 בשביל השלמת הזכרת המלכות של ברכת 'בונה ירושלים', ואחת
90 בשביל השלמת הזכרת המלכות של ברכת הארץ.
91 הגמרא מפרשת את דינם של השוכחים להזכיר שבת או יום טוב או
92 ראש חודש בברכת המזון: ותיב (ישב) רבי זירא אהורי דרב גידל,
93 ותיב (וישב) רב גידל קמיה (לפניו) דרב הונא, ותיב וקאמר -
94 וישב רב גידל ואמר לפני רב הונא דין זה, אדם ששקעה בברכת המזון
95 ולא הזכיר בה של שבת, דהיינו, שלא אמר 'רצה והחליצנו, אומר
96 'ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה, לאות ולברית,
97 ברוך מקדש השבת'.
98 אמר ליה רב הונא לרב גידל, מאן אמרה - מי הוא שאמר דין זה.
99 אמר לו רב גידל, רב הוא שאמר דין זה.
100 הדר ותיב וקאמר - שוב ישב רב גידל ואמר לפני רב הונא, טעה ולא
101 הזכיר של יום טוב בברכת המזון, דהיינו שלא אמר 'יעלה ויבוא,
102 אומר 'ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולזכרון,
103 ברוך מקדש ישראל והזמנים'.
104 אמר ליה רב הונא, מאן אמרה - מי אמר דין זה. אמר לו רב גידל,
105 רב הוא שאמר לדין זה.
106 הדר ותיב וקאמר - שוב ישב רב גידל לפני רב הונא ואמר, טעה ולא
107 הזכיר של ראש חודש בברכת המזון, דהיינו שלא אמר 'יעלה ויבוא,
108 אומר 'ברוך שנתן ראשי חודשים לעמו ישראל לזכרון'.
109 ובאשר סיפר רבי זירא דין זה שאמר רב גידל לפני רב הונא, הוסיף
110 ואמר, ולא ידענא - אין אני יודע, אי אמר בה שמחה אי לא אמר
111 בה שמחה - האם הזכיר רב גידל בברכה זו של ראש חודש תיבת
112 'שמחה', דהיינו שאמר בה לזכרון ולשמחה, או שלא אמר בה אלא
113 'לזכרון' בלבד. וכמו כן אין אני יודע אי חתים בה אי לא חתים בה
114 - האם חתם רב גידל בברכה זו 'ברוך מקדש ישראל וראשי חודשים',
115 כדרך שחותם בשבת ויום טוב, או לא. וכן אין אני יודע אי דידיה אי
116 דרבייה - אם אמר רב גידל דין זה בשם עצמו, או בשם רבו רב, כמו
117 הדינים הקודמים לענין שבת ויום טוב.
118 הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין זה: גידל בר מניומי, הוה קאי
119 קמיה (יהיה עומד לפניו) דרב נחמן, טעה רב נחמן בברכת המזון,
120 ולא הזכיר של שבת או של יום טוב,

59 ולביתו ולבער ואת חמצו ולחזור למצותו יחזור ויבער, ואם לאו
 60 מבטלו בלבו וכו'. וכן מי שניצא מירושלים, ונזכר שהיה פרוץ פשוט
 61 קדוש - בשר קדשים קלים, ונפסל הבשר בצאתו מחומות ירושלים
 62 וטעון שריפה, אם עבר אותו אדם את המקום ששמו 'צופים', שורפו
 63 לבשר הקודש במקומו - במקום שהוא עומד בו עתה, שמאחר וכבר
 64 נתרחק הרבה מירושלים לא הטריווהו חכמים לחזור, ואם לאו -
 65 שעדיין לא עבר מקום זה, חזרו ושורפו בירושלים, לפני המקום
 66 ששמו 'פירה', ושורפו שם מעצי המערכה - עצי הקדש העומדים
 67 לצורך המערכה שעל המזבח.
 68 וביררה שם המשנה: עד כמה הם חוזרים - כמה הוא שיעור החמץ
 69 או בשר הקודש שצריך אדם לחזור בעבורם כדי לשורפם. והביאה
 70 שם המשנה מחלוקת תנאים בזה: רבי מאיר אומר זה וזה - בין חמץ
 71 ובין בשר קודש, השיעור שצריך לחזור עבורם הוא ככביצה, אבל
 72 אם פחותים הם משיעור זה אינו צריך לחזור, אלא מבטל החמץ
 73 בליבו ושורף בשר הקודש במקומו. ורבי יהודה אומר, זה וזה - בין
 74 חמץ ובין בשר קודש, השיעור שצריך לחזור עבורם הוא ככביצה.
 75 מבואר מדברי המשנה במסכת פסחים, שלשית רבי מאיר שיעור
 76 חשיבותו של דבר מאכל הוא כשיש בו שיעור כביצה, ואילו לשית
 77 רבי יהודה יש לו חשיבות אף כשאין בו אלא כזית, והרי זה סותר
 78 למבואר במשנתנו, שלדברי רבי מאיר יש חיוב זימון על אכילת
 79 כזית, ולדברי רבי יהודה אינו חייב אלא אם כן אכל שיעור כביצה.
 80 מתרצת הגמרא: אומר רבי יוחנן, מוחלפת השיטה - יש להחליף את
 81 שיטת התנאים שבמשנתנו, וכך יש לגרוס 'עד כמה מזמנין, עד
 82 כביצה, רבי יהודה אומר עד כזית, ונמצא שדבריהם כאן כדבריהם
 83 במשנה במסכת פסחים.
 84 אפיי אומר, לעולם לא תיפוך - אין צריך להפוך את השיטות
 85 בגירסת משנתנו, אלא ניתן ליישב הסתירה באופן אחר. שכן יש
 86 לחלק בין סברות מחלוקת התנאים במשנתנו לסברות מחלוקתם
 87 במסכת פסחים.
 88 והוא מבאר הדברים: הלא - כאן במשנתנו, בקראי פליגי - נחלקו
 89 התנאים בבירור הכתוב (דברים ט) 'ואכלת ושבעת וברכת את ה'
 90 אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך', שממנו לומדים את חיוב
 91 ברכת המזון. רבי מאיר סבר שמקרא זה עוסק בשני עניינים,
 92 'ואכלת' זו אכילה, 'ושבעת' זו שתיה, וסתם שיעור אכילה הוא
 93 ככביצה. ועל כן הוא סובר שהאוכל שיעור כזית חייב בזימון. ואילו רבי
 94 יהודה סבר שהמקרא עוסק בענין אחד, 'ואכלת ושבעת', אכילה
 95 שיש בה שביעה, ואיזו זו אכילה שיש בה שביעה, כשאוכל שיעור
 96 כביצה. ולפיכך הוא סובר שאין אדם חייב בזימון עד שיאכל שיעור
 97 כביצה.
 98 הלא - שם, במשנה במסכת פסחים, בסברא פליגי - נחלקו התנאים
 99 בסברא, מה הוא שיעור החשיבות של דבר מאכל שיש לחייב אדם
 100 לחזור עבורו לבער את החמץ, או לשרוף בשר קודש במקומו. רבי
 101 מאיר סבר, ששיעור חשיבותו של דבר מאכל לענין חזרתו הוא
 102 כשיעור חשיבותו לענין מזמנתו, מה - כשם ששיעור מזמנתו של
 103 דבר מאכל הוא ככביצה, אף חזרתו - השיעור שיש לחזור עבורו
 104 לבער החמץ או בשר הקודש במקומו הוא ככביצה. ורבי יהודה
 105 סבר, ששיעור חשיבותו של דבר מאכל לענין חזרתו הוא כשיעור
 106 חשיבותו לענין איסורו, מה - כשם ששיעור איסורו של חמץ או
 107 בשר קודש טמא הוא ככביצה, אף שיעור חזרתו הוא ככביצה.

משנה

108 נוסח ברכת הזימון. מבררת המשנה: כיצד מזמנין - מהו נוסח ברכת
 109 הזימון. משיבה המשנה: הדבר תלוי במספר המשתתפים, בשלשה
 110 אנשים, אומר אחד מהם, נברך שאכלנו משלו. בשלשה אנשים
 111 והוא, כלומר, שיש שלשה מלבד המזמן, אומר המזמן, 'ברכו
 112 שאכלנו משלו', לפי שהם יכולים לזמן בלעדיו, אבל כשיש רק
 113 שלשה אומר 'נברך', שרק כשנצטרף יחד נוכל לזמן. בעשרה אנשים
 114 מוסף המזמן ואומר, נברך אלהינו וכו'. בעשרה והוא, אומר

1 והדר לרישא - ולפיכך חזר לתחילת ברכת המזון.
 2 אומר ליה גידל בר מניומי לרב נחמן, מאי מעמא עבד מר הכי -
 3 מה הוא טעם הדבר שחזר אדוני לתחילת ברכת המזון.
 4 אומר ליה רב נחמן, משום דאמר רבי שילא אומר רב, טעה בברכת
 5 המזון ולא הזכיר שבת או יום טוב חזר לראש הברכה.
 6 שב גידל בר מניומי ושאל לרב נחמן: והא אומר רב הווא אומר רב,
 7 טעה בברכת המזון ולא הזכיר שבת או יום טוב אומר 'ברוך שנתן'
 8 וכו', ואם כן, מדוע הוצרכת לחזור לתחילת ברכת המזון.
 9 אומר ליה רב נחמן, לאו איתמר עלה - וכי לא נאמר בבית המדרש
 10 על דין זה, אומר רב מנשיא בר תהליפא אומר רב, לא שנו - לא
 11 נשנה דין זה, שאם שכח להזכיר שבת או יום טוב אומר 'ברוך שנתן',
 12 אלא באופן שלא פתח המברך עדיין בברכת 'הטוב והמטיב', אבל
 13 אם כבר פתח בברכת 'הטוב והמטיב' שוב אין לו תקנה באמירה זו,
 14 וחזר לראש הברכה.
 15 הגמרא מפרשת את דינו של מי שכח להזכיר ראש חודש בתפילה
 16 ובברכת המזון: אומר רב אידי בר אבין אומר רב עמרם אומר רב
 17 נחמן אומר שמואל, אדם שמעה ולא הזכיר של ראש חודש, אם
 18 התפלה טעה מחזירין אותו, ואם בברכת המזון טעה אין מחזירין
 19 אותו.
 20 אומר ליה רב (רב אידי בר) אבין לרב עמרם, מאי שנא תפלה ומאי
 21 שנא ברכת המזון - מה הוא החילוק בין הטועה בתפילה לבין
 22 הטועה בברכת המזון.
 23 אומר ליה רב עמרם לרב אבין, אף לדידי קשיא לי - אף אני
 24 נתקשיתי בקושיא זו, ושאלתיה לרב נחמן - ושאלתי זאת מרב
 25 נחמן, שאמר מימרא זו משמו של שמואל, ואמר לי רב נחמן כן,
 26 מיניה דמר שמואל לא שמיע לי - משמואל עצמו לא שמעתי את
 27 ביאור החילוק בזה, אלא נהיו אנן - אמנם יכולים אנו לראות
 28 בעצמינו סברא לחלק בזה, שכן תפלה דחובה היא על האדם
 29 להתפלל בכל יום, לפיכך אם טעה ולא הזכיר בה ראש חודש
 30 מחזירין אותו, אבל ברכת מזונא - ברכת המזון, דאי בעי אכיל אי
 31 בעי לא אכיל - שאם רוצה אדם אוכל הוא סעודת פת ומתחייב
 32 בברכת המזון, ואם רצונו שלא לאכול פת אינו מתחייב בברכת
 33 המזון, לפיכך אם טעה ולא הזכיר של ראש חודש אין מחזירין אותו.
 34 שב רב אידי בר אבין ושאל מרב עמרם: אלא מעתה, לפי ביאור זה,
 35 אזי בשפתות וימים טובים דלא סגי דלא אכיל - שאין אדם רשאי
 36 שלא לאכול בהם סעודת פת, הכי נמי דאי מעי הדר - האם אכן
 37 יהיה הדין שאם שכח להזכיר של שבת ויום טוב עליו לחזור לתחילת
 38 ברכת המזון.
 39 אומר ליה רב עמרם, אין - אכן כן, דאמר רבי שילא אומר רב, טעה
 40 ולא הזכיר שבת או יום טוב בברכת המזון, חזר לראש הברכה.
 41 שב רב אידי בר אבין ושאל: והא אומר רב הווא אומר רב, טעה ולא
 42 הזכיר של שבת ויום טוב בברכת המזון אומר 'ברוך שנתן', ואינו
 43 חוזר לתחילת ברכת המזון.
 44 אמר לו רב עמרם: לאו איתמר עלה - וכי לא נאמר על כך בבית
 45 המדרש, לא שנו חכמים דין זה שאומר 'ברוך שנתן', אלא באופן
 46 שעדיין לא פתח בברכת 'הטוב והמטיב', אבל אם כבר פתח
 47 בברכת 'הטוב והמטיב' שוב אינו יכול לומר 'ברוך שנתן', אלא חזר
 48 לראש הברכה.
 49 שנינו במשנה: עד כמה מזמנין וכו'. עד כזית, רבי יהודה אומר עד
 50 כביצה.
 51 הגמרא מקשה סתירה מדברי רבי מאיר ורבי יהודה במשנתנו
 52 לדבריהם במסכת פסחים: למימרא - וכי ניתן לומר, דרבי מאיר
 53 קשיב ליה כזית - שלרבי מאיר חשוב הוא שיעור 'כזית', ולפיכך הוא
 54 סובר שאדם האוכל כזית חייב בזימון, ואילו לרבי יהודה חשוב הוא
 55 שיעור 'כביצה', ולפיכך הוא סובר שאין אדם מתחייב בזימון עד
 56 שיאכל שיעור כביצה, והא איתכא שמעינן להו - והרי שמענו שהם
 57 סוברים להיפך, דתני - שכן שנינו במסכת פסחים (טז), ההולך
 58 לשחוט את פסחו וכו', ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, אם יכול לחזור

18 אֱלֹהִים ה' מְמַקֵּד יִשְׂרָאֵל, ומ'במקהלות' לשון רבים דורשים שלכל
 19 קהל וקהל יש לשון שונה בברכה.
 20 טעם הסובר שמעשרה אנשים ואילך אין שינוי בנוסח הברכה: אָמַר
 21 רַבִּי עֲקִיבָא, מַה מְצִינּוּ בְּבֵית הַפְּנִסֶת בקריאת התורה, שֶׁאֶחָד שִׁישׁ
 22 אֲנָשִׁים מְרֻבִּים, וְאֶחָד מוֹעֲטִים [-עשרה אנשים], לְעוֹלָם אֹמֵר
 23 'פָּרְכוּ אֶת ה', כך בזימון אין לחלק בין מרובים למועטים.
 24 אגב שהוזכר נוסח הברכו של בית הכנסת, מביאה המשנה דעה
 25 נוספת: רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל אֹמֵר, בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אומרים 'פָּרְכוּ אֶת ה'
 26 הַמְּבֹרָךְ'.

גמרא

27 האם עדיף לומר 'נברך' או 'ברכו': אָמַר שְׁמוּאֵל, לְעוֹלָם אֵל יוֹצֵיא
 28 אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן הַבְּלָל, ואף בארבעה יאמר 'נברך', ולא 'ברכו'
 29 שמשמע אתם לבדכם.
 30 מקשה הגמרא: תַּנּוּ, בְּשִׁלְשָׁה וְהוּא, אֹמֵר 'פָּרְכוּ שֶׁאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ.
 31 ומשמע שכן עדיף, שמשבח אותם שהם רבים ויכולים לברך לבדם.
 32 מתרצת הגמרא: אֵימָא,
 33

1 'פָּרְכוּ אֱלֹהֵינוּ' וכו'. מבארת המשנה: אֶחָד שִׁישׁ עֲשָׂרָה, וְאֶחָד שִׁישׁ
 2 עֲשָׂרָה רַבּוּא [-עשר פעמים עשרת אלפים], לְעוֹלָם אֹמֵר 'ברכו
 3 אֱלֹהֵינוּ'.
 4 דעה נוספת באופן שיש יותר משתתפים: בְּמֵאָה אֲנָשִׁים, הוּא אֹמֵר,
 5 'נְבָרְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ' וכו'. בְּמֵאָה וְהוּא, אֹמֵר 'פָּרְכוּ ה' אֱלֹהֵינוּ' וכו'.
 6 בְּאַלְפֵי אֲנָשִׁים, הוּא אֹמֵר, 'נְבָרְךָ לַה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל' וכו'.
 7 בְּאַלְפֵי וְהוּא, אֹמֵר 'פָּרְכוּ לַה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל' וכו'. פָּרְבוּא -
 8 בעשרת אלפים אנשים, אֹמֵר, 'נְבָרְךָ לַה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל,
 9 אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יוֹשֵׁב הַפְּרוּבִים, עַל הַמְּזוֹן שֶׁאֲכַלְנוּ. פָּרְבוּא וְהוּא,
 10 אֹמֵר 'פָּרְכוּ לַה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים'
 11 וכו'.
 12 הברכה שמשכיבים השומעים: פְּעֻנָּן שֶׁהוּא מְבָרְךָ - כנוסח שהמזמן
 13 מברך ואומר, כִּי עוֹנִים אַחֲרָיו כֹּל הַקְּהָל, 'בְּרֹךְ ה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי
 14 יִשְׂרָאֵל, אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יוֹשֵׁב הַפְּרוּבִים, עַל הַמְּזוֹן שֶׁאֲכַלְנוּ'.
 15 הטעם שמשנים את הברכה לפי מספר האנשים: רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי
 16 אֹמֵר, לְפִי רֹב הַקְּהָל - ככל שיש יותר בקהל, כך הם מְבָרְכִים
 17 ברכה ארוכה וחשובה יותר, שְׁנַאֲמַר (תהלים סח כז), 'בְּמִקְהֵלוֹת פָּרְכוּ